

СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИSTRUCTURAL COMPONENTS OF SOCIOCULTURAL
COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування соціокультурної компетентності як однієї зі складових частин професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Розглянуто сутність, структуру і змістовні характеристики соціокультурної компетентності. Обґрунтовано структуру соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у єдності аксіологічно-мотиваційного, культурно-когнітивного, комунікативно-діяльничого, особистісно-рефлексивного компонентів. У центрі уваги – основи стратегії і технологічні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх педагогів в освітньому процесі педагогічного коледжу.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, педагогічний коледж, компоненти, майбутні вчителі початкової школи.

В статье обоснована актуальность проблемы формирования социокультурной компетентности как одной из составляющих профессиональной компетентности будущих учителей начальной школы. Рассмотрены сущность, структура и содержательные характеристики социокультурной компетентности. Обосновано структуру социокультурной компетентности будущих учителей начальной школы в единстве

аксіологічно-мотиваційного, культурно-когнітивного, комунікативно-діяльничого, особистісно-рефлексивного компонентів. В центрі уваги – основи стратегії і технологічні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх педагогів в освітньому процесі педагогічного коледжу.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, педагогический колледж, компоненты, будущие учителя начальной школы.

The article deals with the actuality of the problem of forming sociocultural competence as one of the components of the professional competence of future primary school teachers. The essence of sociocultural competence, its structure and content are considered. The article gives a detailed analysis of the structure of sociocultural competence of future primary school teachers in the unity of axiological-motivational, cultural-cognitive, communicative and personality-reflexive components. The basis of the strategy and technological aspects of the formation of sociocultural competence of future primary school teachers in the educational process of the pedagogical college are defined.

Key words: sociocultural competence, pedagogical college, components, future primary school teachers.

УДК 372.881:316.454.52

Котубей В.Ф.,

аспірант кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У визначенні перспективних цілей розвитку середньої професійної педагогічної освіти на сучасному етапі актуалізується проблема зміни якісного рівня соціокультурної складової частини підготовки майбутніх учителів початкової школи (далі – УПШ). Зміст навчання не зводиться лише до когнітивно зорієнтованого складника освіти та передбачає формування досвіду вирішення професійних проблем, оволодіння ключовими компетенціями, які стосуються різноманітних сфер роботи вчителя.

Ідеї загального й особистісного розвитку, сформульовані в контексті психолого-педагогічних концепцій розвивальної та особистісно зорієнтованої освіти, стали прообразом сучасних уявлень компетентнісного підходу, який утвердився у вітчизняній педагогіці й освіті як одна з провідних методологічних засад [7, с. 476]. Компетентнісний підхід у своєму парадигмальному значенні дає змогу актуалізувати соціокультурне становлення особистості в контексті творчого осмислення всієї сукупності відносин у межах професії та сучасному соціокультурному світі [2, с. 38].

У світлі вимог компетентнісного підходу, який є внутрішнім механізмом оновлення змісту вітчизняної освіти у відповідь на мінливу соціально-еко-

номічну реальність, на перший план висувається завдання формування соціально-професійної компетентності майбутніх УПШ, що дає змогу успішно організувати діяльність у широкому соціокультурному контексті професійної педагогічної діяльності. З огляду на це важливим є розгляд соціокультурної компетентності (далі – СК) як складника соціально-професійної компетентності майбутніх УПШ у педагогічних коледжах. СК визначається як особистісно прийнятна, що має суб'єктивний сенс сукупності знань, умінь, навичок. Цей феномен має універсальне значення і визначає готовність особистості до успішної адаптації та конструктивного втілення в суспільстві власного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з означеної проблеми свідчить про те, що СК – поняття не нове. Здебільшого науковці досліджували явище СК як обов'язкової складової частини процесу навчання іноземної мови (І. Закір'янова, Л. Власенко, І. Воробйова, О. Коломінова) або простежували процес формування професійних компетентностей (С. Шехавцова, Г. Фуклева, Ю. Лебеденко та ін.). Теоретичне підґрунтя для формування СК особистості закладено в працях М. Бірама, Дж. Вальдеса, Ж. Зарат, М. де Карло, В. Сафонової, С. Ніколаєвої, О. Першу-

кова та ін. Однак у психолого-педагогічній літературі немає однозначного визначення поняття СК.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас у науковій літературі недостатня увага приділяється питанням соціокультурної складової частини у структурі професійної компетентності майбутніх УПШ, а також технологіям формування СК в освітньому процесі як складника професійно-творчої підготовки майбутніх УПШ до професійної педагогічної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні структури СК майбутніх УПШ та аналізі її основних структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу. СК майбутніх УПШ як одна з найважливіших характеристик особистості вчителя визначає ціннісні орієнтації особистості, сприяє їхньому формуванню та водночас є сферою їхньої практичної реалізації. Будучи складним, багатовимірним утворенням знань, умінь і навичок у сфері соціальних відносин і культури, досвіду здійснення способів творчої діяльності, СК набуває основного значення у сукупності суб'єктних характеристик вчителя, які історично задаються соціокультурним середовищем і визначають умови функціонування особистості в суспільстві. Відтак варто констатувати, що СК доцільно розглядати як важливий чинник соціалізації та інкультурації, які забезпечують адекватну соціокультурну поведінку та сприяють взаєморозумінню між представниками різних культур в умовах полікультурної комунікації.

СК педагога як суб'єкта педагогічної діяльності в освітньому середовищі, на думку М.О. Стахів, є складним феноменом, утвореним гуманістичними цінностями, позитивною етнічною самоідентифікацією і толерантністю свідомості особистості, сукупністю знань у сфері культур і їхньою взаємодією, а також стратегіями та методами навчання, найпридатнішими для соціокультурного освітнього середовища [7, с. 476].

У структурно-компонентній професійній характеристиці вчителя початкових класів Л.Є. Петухова виокремлює такі структурні компоненти СК: когнітивний, що охоплює спектр знань і теоретичних умінь, необхідних для ефективної життєдіяльності в полікультурному середовищі; мотиваційно-ціннісний,

який характеризується освоєнням гуманістичних цінностей, що належать до соціокультурного життя, толерантним ставленням до представників інших соціально-культурних груп і мотивацією до міжкультурної взаємодії; діяльнісно-поведінковий, який вміщує вміння вирішувати міжкультурні проблеми, ефективно діяти в полікультурному середовищі, здійснювати активну взаємодію з представниками різних культур [4, с. 221].

На думку О.В. Бирюк, СК дає змогу студентів усвідомлювати й адекватно розуміти соціокультурну інформацію в умовах масової міжкультурної комунікації на основі сформованих знань, умінь і навичок [1, с. 157]. Як зазначає В.О. Калінін, СК охоплює певний набір компонентів: загальнокультурний (знання предметів, фактів, дій у різних сферах життя); лінгвокультурознавчий (використання фонових знань про країни, мова яких вивчається, лінгвокраїнознавчий мінімум словникового запасу мови, факти, норми та цінності національної культури); країнознавчий (знання про країни, мова яких вивчається); соціальний (орієнтація в ситуації, комунікативні відносини з іншими людьми) [3, с. 155].

Структурними компонентами СК майбутніх УПШ, на думку П. Горські (P. Gorski), є набір характеристик педагога, які виявляються в прагненні до знань про різні культури і взаємодії з представниками цих культур; в усвідомленні і розумінні установок і стереотипів; у спрямованості до розширення світогляду; в соціальній активності, спрямованій на подолання всіх форм соціальної несправедливості [8, с. 149].

Аналізуючи структуру СК як складного багатоаспектного утворення, дослідники виокремлюють такі компоненти:

- когнітивний (гносеологічний) – передбачає наявність сукупності соціокультурних знань;
- ціннісний / аксіологічний – характеризується розвитком морально-етичних та емоційно-ціннісних виявів особистості;
- діяльнісний – передбачає формування соціокультурних умінь і навичок щодо адекватної поведінки в соціокультурному суспільстві;
- особистісний – виявляється у формуванні особистісно-професійних і соціокультурних якостей та здібностей фахівця, необхідних для успішної реалізації в системі соціокультурних взаємодій.

Таким чином, здійснений порівняльний аналіз та уточнення сутності СК уможливили проектування її структури, що сприяє розумінню шляхів її формування і розвитку в освітньому процесі педагогічного коледжу. Формування СК розглядається з позиції розвитку і посилення взаємозв'язку таких структурних компонентів (рис. 1): аксіологічно-мотиваційного, культурно-когнітив-

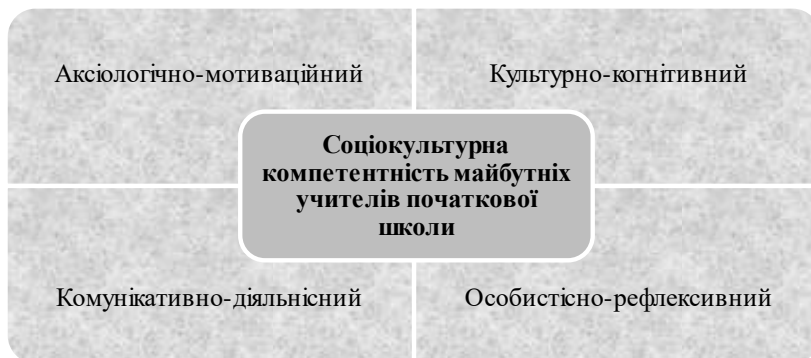

Рис. 1. Структурні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи

ного, комунікативно-діяльнісного, особистісно-рефлексивного.

Загальна лінія розвитку СК полягає у сприянні трансформації потенціалу особистісного та соціокультурного розвитку в оперативний план її вияву шляхом цілеспрямованого розвивального впливу на структурні компоненти СК. Розглянемо детальніше кожен із компонентів СК майбутніх УПШ.

Реалізація цілей соціокультурної освіти передбачає наявність у суб'єктів освітнього процесу відповідної сукупності ціннісних орієнтацій. Як зазначає Ю.В. Своротова, якщо цінності майбутніх УПШ вступають у протиріччя зі змістом і спрямованістю педагогічної освіти, то виникає небезпека неадекватності їхніх дій. Для того, щоб діяти ефективно, необхідно гармонізувати особистісні цінності та життєві цілі з тенденціями, що існують в суспільстві, культурі й освіті. Це не означає, що необхідно відмовитися від індивідуальних цінностей і цілей, важливо, щоб вони не вступали в протиріччя з глибинними процесами і тенденціями, що відбуваються в соціальному середовищі [6, с. 133]. Тому необхідним є формування у майбутніх УПШ аксіологічно-мотиваційного компонента СК, який характеризує позитивне ціннісне ставлення студентів до різних культур, спрямованість на аналіз різних моделей поведінки та взаємодії, зумовлених соціокультурними відмінностями.

Успішне виконання майбутніми УПШ соціальних ролей, характерних для ефективною життєдіяльності в умовах соціокультурного товариства, соціуму, залежить і від сформованості культурно-когнітивного компонента СК майбутніх УПШ, який характеризується наявністю комплексу знань щодо власної культури, культури народностей, безпосередньо представлених у конкретному освітньому середовищі.

Процес формування СК майбутніх УПШ у педагогічних коледжах характеризується комплексним характером і спрямований на досягнення в перспективі професійної та соціальної успішності в соціокультурному середовищі загальноосвітньої школи. Для цього майбутнім педагогам необхідні знання універсальних цінностей, історії та культури власного та інших народів, розуміння традицій і звичаїв культурного середовища; культурно-специфічних відмінностей і подібностей (виражених у нормах, цінностях, поведінкових зразках); принципів формування соціокультурного змісту навчання.

У тісному взаємозв'язку з культурно-когнітивним компонентом перебуває комунікативно-діяльнісний компонент СК майбутніх УПШ, який характеризується здатністю педагога до перетворення соціокультурного середовища, виховання особистості молодших школярів, здатних орієнтуватися в складному соціокультурному середовищі.

Особливої уваги заслуговує також особистісно-рефлексивний компонент СК майбутніх

УПШ, оскільки саме він є сполучною ланкою між різними культурами і комунікацією та несе в собі знання про суспільство й культуру певного соціокультурного середовища, в якому здійснюється педагогічна діяльність. У європейському контексті модернізації змісту підготовки майбутніх УПШ О. Рега та І. Червінська зазначають, що підготовка майбутніх УПШ, здатних створити в поліетнічному та багатоконфесійному освітньому просторі дружню атмосферу, стає першочерговим завданням професійної педагогічної освіти [5, с. 122]. Тому особистісно-рефлексивний компонент відображає усвідомлення студентами необхідності співвіднесення культури з різними аспектами повсякденного життя, умов життя, міжособистісними, релігійними, політичними і соціальними відносинами.

Таким чином, сформована СК майбутніх УПШ передбачає засвоєння особистістю сукупності національних і загальнокультурних цінностей, толерантне ставлення до культурних цінностей інших народів, вияв поваги до культурних надбань рідної країни, позитивне ставлення до партнерів по комунікації, усвідомлення власної національної значущості.

Сутнісне розкриття структури та процесу формування СК майбутніх УПШ на рівні філософського, соціального, культурологічного та психологічного розуміння утворило необхідну основу для виявлення та наукового обґрунтування психолого-педагогічних закономірностей, механізмів і чинників формування СК в освітньому процесі педагогічного коледжу.

Природу і механізми формування СК майбутніх УПШ як багатовимірної і багатоаспектної особистісної якості зумовлюють засоби, що забезпечують цей процес. Оскільки мета формування СК співвідноситься з універсальною педагогічною метою – зміною ціннісно-змістовної сфери особистості, – будь-які засоби, не орієнтовані на досягнення цієї мети, виявляються непродуктивними. Реалізація такої складної мети передбачає не лише якісно нову конструкцію змісту освіти, котра відображатиме специфічну природу особистісного досвіду, а й, що не менш важливо, спеціальні засоби проектування ситуації, які сприяють особистісному розвитку.

Висновки. Отже, щоб ефективно функціонувати в соціокультурному середовищі та бути конкурентоспроможними на ринку праці, майбутні УПШ повинні не лише володіти знаннями, вміннями та навичками, необхідними для здійснення професійної педагогічної діяльності, а й бути здатними до соціокультурної комунікації, вміти вести діалог із представниками інших культур – носіями інших цінностей та іншого світосприйняття, бути толерантними до інших народів і здатними до саморозвитку та культурного самовизначення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх шляхів розв'язання означеної проблеми. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні педагогічних умов і розробці структурно-функціональної моделі формування СК майбутніх УПШ в педагогічних коледжах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бирюк О.В. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів засобами англійських публіцистичних текстів. Вісник Житомирського педагогічного університету. 2003. № 12. С. 157–159.
2. Будник О. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної діяльності в соціокультурному середовищі гірської початкової школи. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 8–9. С. 37–40.
3. Калінін В.О. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійно-педагогічної підготовки. Вісник Житомирського педагогічного університету. 2008. № 17. С. 154–156.
4. Петухова Л.Є. Структурно-компонентна професійна характеристика вчителя початкових класів. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2012. Вип. 26. С. 219–226.
5. Рега О., Червінська І. Європейський контекст модернізації змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 8–9. С. 121–125.
6. Своротова Ю.В. Социокультурная среда колледжа как средство подготовки будущих педагогов к профессиональной деятельности. Отечественная и зарубежная педагогика. 2017. № 3 (39). С. 127–140.
7. Стахів М.О. Соціокультурна мобільність як складова професійної компетентності педагога. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 473–479.
8. Gorski P.C. Complicity with Conservatism: The De-politicizing of Multicultural and Intercultural Education. Intercultural Education. 2006. Vol. 17 (2). P. 163–177.